

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ, ЩО СТРАЖДАЮТЬ ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

В ієрархії загальнолюдських цінностей психічне здоров'я посідає провідне місце, забезпечуючи потенціал не тільки конкретної людини, а й цілої нації. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я психічні та поведінкові розлади є надзвичайно розповсюдженими і вражають до 25 % всіх людей в певні періоди їх життя. Кожна четверта сім'я має хоча б одного члена, який страждає на розлади психіки та поведінки. Зрозуміло, що особи, які страждають психічними розладами, мають користуватися тими ж правами й свободами людини, що й всі інші громадяни. Вони не повинні бути об'єктом дискримінації на основі психічного захворювання [3]. Тому метою мого дослідження є з'ясування місця і ролі захисту прав осіб, що страждають психічними розладами в міжнародних нормативно-правових актах. Серед українських вчених, які займалися дослідженням проблеми захисту прав осіб із психічними розладами слід відзначити М. Ясинок, А. Мезенцева, Н. Шахман, О. Шершеля, однак у даних роботах увага здебільшого приділялась окремим питанням процедури надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, і досить нерозкритими залишились питання щодо повноти охоплення міжнародними актами прав осіб з психічними розладами, відповідності національного законодавства міжнародним стандартам.

Не буде новиною думка, що найважливішим міжнародним стандартом є Загальна декларація прав людини. Як резолюція Генеральної Асамблеї, цей текст сам по собі не має юридичної сили, але на практиці він справляє великий вплив. Встановлені Декларацією права на життя, свободу й особисту недоторканність, на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і необхідне соціальне обслуговування, яке необхідне для підтримання здоров'я й добробуту її самої та її сім'ї [4], є основними стандартами прав людей, та осіб із психічними розладами зокрема.

Психічно хворі мають право на професійну, гуманітарну допомогу. Вони повинні бути захищеними від експлуатації, поганого

відношення і приниження, у відповідності з етичними стандартами Гавайської декларації, переглянутої і ухваленої Генеральною асамблеєю Всесвітньої психіатричної асоціації у Відні 1983 році. На VIII Всесвітньому конгресі з психіатрії в Афінах 17 жовтня 1989 року Виконавчий комітет Всесвітньої психіатричної асоціації подав на розгляд Генеральної асамблеї Хартію прав психічно хворих пацієнтів. Ця Хартія продовжує і доповнює Гавайську декларацію. Вона містить положення «про особи, яких затримано з приводу проблем психічного здоров'я або на основі їх психічного розладу».

Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Декларацію про права розумово відсталих осіб, яка проголошує права осіб з інтелектуальною недостатністю. Цей документ розроблений з метою визначення рівних та особливих прав осіб з розумовою відсталістю. Декларація доводить державам, що піклування про громадян, які є найбільш вразливими щодо зловживань та порушення прав, має бути пріоритетом. Дотримання прав людини по відношенню до таких осіб вимагає особливої уваги і організації належної системи допомоги та захисту [5]. Основні вимоги до забезпечення прав осіб з психіатричними діагнозами викладено у Принципах ООН захисту осіб, які страждають на психічні розлади і покращення охорони здоров'я у психіатрії, які прийняті у 1991 році. Але чомусь одразу виникає запитання: чи ця «особлива увага», зазначена у Принципах ООН захисту осіб, які страждають на психічні розлади, і «пріоритет піклування» про дану категорію осіб не роблять їх навпаки певним чином дискримінованими в суспільстві, адже надмірна увага також шкідлива?

Також значне зацікавлення викликає регіональна Європейська конвенція про захист прав людини і її основних свобод. Дана конвенція разом з Європейським судом з прав людини забезпечує захист прав осіб з психічними розладами. Відповідно до Конвенції нікого не може бути позбавлено волі, ніж відповідно до процедури, встановленої законом, і в таких випадках, як е) законне затримання психічно хворих. Пункт 4 Конвенції закріплює, що кожний, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або затримання, має право на судовий розгляд, при якому суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним [6]. Зрозуміло, що не є законним затримання особи лише тому, що її погляди або поведінка відхиляються від

норм, які переважають у конкретному суспільстві [2]. У Конвенції не вказано, що саме слід розуміти під словом «психічно хворі». Цьому терміну не можна дати чітке тлумачення, як зазначалося Комісією Європейського Суду з прав людини. Значення цього терміна постійно розширюється разом з новими досягненнями у галузі психіатрії, появою більш гнучких методик лікування, змінами у ставленні суспільства до психічних захворювань, зокрема дедалі більше зростає розуміння проблем психічно хворих пацієнтів. Сьогодні у світі найбільше використовують терміни «розумова відсталість» (Mental Retardation) чи «інтелектуальна недостатність» (Mental Disability), і можна зауважити, що дані визначення викликають певні асоціації, що несуть негативний відтінок. Щодо законності, то природа такого позбавлення волі вимагає перегляду його через прийнятні проміжки часу. Однак важливо, щоб дана особа мала доступ до суду та можливість бути вислуханою особисто або через будь-яку форму представництва, інакше це означатиме, що особі не було надано можливості скористатися основними процесуальними гарантіями, що мають застосовуватися у справах щодо позбавлення свободи [1].

Медична громадськість світу, розуміючи масштаб досліджуваної проблеми, продовжує наполегливо перейматися охороною психічного здоров'я. Наприклад, у 2005 році у Гельсінкі (Фінляндія), відбулася Міжнародна конференція Всесвітньої організації охорони здоров'я, де було прийнято «Європейську декларацію з охорони психічного здоров'я. Проблеми та шляхи їх вирішення» та «Європейський план дій з охорони психічного здоров'я. Проблеми та шляхи їх вирішення». Конференція закликала державні структури, відповідальні за питання охорони здоров'я, прийняти науково обґрунтовані комплексні стратегії охорони психічного здоров'я і розглянути шляхи і способи розробки, здійснення і подальшого розвитку таких стратегій з врахуванням існуючих в окремих державах конституційних структур та обов'язків [7].

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що в світі встановлено суттєві гарантії захисту прав осіб, що страждають психічними розладами. Але основні проблеми полягають у приведенні норм певного національного законодавства до відповідних загальновизнаних принципів для забезпечення ефективного правового захисту даної категорії осіб. Проте надмірна увага не додає таким особам почуття захищеності, а, навпаки, виокремлює їх з

суспільства, роблячи «не такими, як усі». У ряді міжнародних актів сказано, що кожна людина, яка страждає на психічні розлади, має право, наскільки це можливо, жити і працювати в суспільстві. Тому не потрібно виділяти таких людей в певну особливу категорію, а дати їм відчуття себе потрібними. Ось, що на мою думку, повинні пропагувати міжнародні стандарти щодо захисту прав осіб з психічними розладами.

Література:

1. Бущенко А. П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського Суду з прав людини / А. П. Бущенко. – Х.: Права людини, 1998. – 432 с
2. Кравчук І. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС // В. Кравчук, М. В. Парапан. – К.: Слово, 2004. – 320 с
3. Шахман Н. В. Права і свободи осіб з психічними розладами / Н. В. Шахман // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – Вип.49. – С. 26–31
4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Декларацію про права розумово відсталих осіб від 20.12.1971р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_119
6. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод від 4.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
7. Європейська декларація з охорони психічного здоров'я. Проблеми та шляхи їх вирішення (Гельсінкі, 2005) // Наук.-практич. журн. Психічне здоров'я. – 2004. – № 4 (5). – С. 4 – 9.

Koch E. V.

student, Odessa National university named by I. I. Mechnikov

THE UN INFLUENCE ON THE HUMAN RIGHTS ACTIVITY IN UKRAINE

The protection of human rights is urgent in the context of national and international policy. The common model of remedial activity is the activity of UN. The cooperation between Ukraine and the UN is developed and that is reflected by acceptance of the numerous partnership Programs, directed on the Ukrainian citizens life improving, protecting their rights and freedoms, developing welfare.